

Lise Widding Isaksen (red.): *Global care work – Gender and Migration in Nordic Societies.*

Lund: Nordic Academic Press. 2010, 240 s.

Anmeldt av Marie Louise Seeberg

Kvinne er kvinne verst

Bokens forside viser en ung kvinne, kanskje filippinsk, som sitter på et tog og stirrer ut av vinduet. Hun er underveis. Bildet er sammenstilt med et nærfotografi av en sånn lapp som vi finner inni nye klesplagg, der det står på alle språk og med internasjonale symboler hvordan plagget skal vaskes. Det er en god forside, og den antyder samtidig hvor boken legger sin hovedtyngde, nemlig på det som gjerne kalles husarbeid. Boken handler dermed ikke like mye om all slags omsorgsarbeid. Den bindes likevel godt sammen gjennom det globale eller transnasjonale aspektet: De som utfører arbeidet, er migranter. De er også kvinner. Denne boken føyer seg dermed inn i en voksende rekke av arbeider som belyser et felt som vi kanskje kan kalle ”kvinnelig omsorgsmigrasjon”, både her i Norden og internasjonalt. I alt 11 forfattere, alle kvinner, bidrar her fra egen forskning fra de nordiske land.

Etter et innledningskapittel er boken delt inn i tre deler. Første del tar for seg forholdet mellom husarbeid og likhet. Andre del handler om de transnasjonale erfaringene og arbeidsmarkedet. Tredje del tar et mer overordnet perspektiv og omhandler nasjon, statsborgerskap og demokrati. Tredelingen signaliserer at boken står for en tverrfaglig tilnærming til feltet: først, en sosiologisk opptatthet av arbeid og (u)likhet, dernest en mer antropologisk vinkling mot individuelle og transnasjonale erfaringer, til sist det som tradisjonelt har vært statsvitenskapelige perspektiver på feltet. Denne tredelte tilnærmingen sier kanskje mindre om de enkelte bidragsytternes fagbakgrunn enn om min sjablongmessige inndeling av perspektiver som tilhørende ulike fagfelt. Tvert imot er det flere fagfelt med enn disse tre, og statsvitenskapen eller antropologien er ikke engang representert, iallfall ikke å dømme etter forfatterens arbeidsplasser. Derimot har vi både jus, historie, kulturstudier, globalisering og mer generell samfunnsforskning i tillegg til sosiologi, i en bredde og tverrfaglighet som bør berømmes. Den geografiske representasjonen er ikke like bred: Norge er ensidig representert gjennom Bergens-miljøet, Danmark gjennom Roskilde og Finland bare med en enslig forfatter. De tre forfatterne fra Sverige arbeider derimot ved tre ulike universiteter og kan dermed antas å representere en større bredde på nasjonalt nivå (Island er ikke med, noe redaktøren beklager). Jeg skulle gjerne ha sett at denne relative mangelen på bredde var forsøkt rettet opp gjennom mer omfattende beskrivelser av og henvisninger til annet arbeid fra de nordiske landene, men dette finner jeg bare i liten grad. Dermed kommer boken til å representere sine forfattere og deres forskningsmiljøer, snarere enn de nordiske land, og det er synd.

Innledningen tar som utgangspunkt at det globaliserte arbeidsmarkedet for omsorgsarbeidere er mulig fordi nordiske voksne "outsourcer" sitt omsorgsansvar. Nå er vel det en metafor, all den tid det ikke er snakk om en driftsutsetting fra en bedrift til en annen, men metaforen synliggjør en del aspekter for eksempel ved au pair-institusjonen som det er viktig å rette et kritisk blikk mot. Ett slikt problemområde trekkes særlig fram, nemlig likestilling mellom kjønnene. Linjer trekkes til USA og det innarbeidede begrepet "care chains", som synliggjør hvordan kjeder av omsorgspersoner dannes gjennom mødre som forlater sine barn for å yte betalt omsorg i andre familier, andre steder, mens de sender penger hjem til sine egne, og til europeisk forskning som har lagt mer vekt på hvordan omsorgsansvaret fordeles mellom det offentlige og det private. I dette bildet plasseres boka i innledningen som et bidrag til kunnskap om de nordiske landene, og naturlig nok ligger fokuset nærmere den eu-

ropeiske forskningen enn den amerikanske. Her trekkes altså temaet for første del av boka opp: Hvordan fordeles ansvaret for omsorgsarbeidet mellom stat og familie, og mellom mann og kvinne – og hva gjør en transnasjonal ”drifts-utsetting” av omsorgsarbeidet med slik ansvarsfordeling? For å finne svar på slike spørsmål hevdes det her at en utvidelse av ”care chain”-begrepet til å omfatte også pleie- og omsorgsarbeid for eldre er et nytt og viktig bidrag. At det er en konstruktiv utvidelse, er jeg helt enig i, men jeg synes nok at det her hadde vært på sin plass å kreditere det omfattende arbeidet til Nicola Yeates, som i en hel rekke publikasjoner har arbeidet nettopp for en slik utvidelse av ”care chain”-begrepet (Yeates 2004a; f. eks. Yeates 2004b, 2005b; Yeates 2005a; Yeates 2007; Yeates 2009a, b; se også Yeates 2012).

At spørsmålene om ansvarsfordeling i det hele tatt oppstår, skyldes – som innledningen helt riktig påpeker – en ”ufullstendig revolusjon” i nordisk kvinnefrigjøring: Ufullstendig fordi kvinnene baserer sin frihet på undertrykkelse av andre kvinner. Her kommer migrasjonen inn, og her er det viktig og riktig som innledningen sier, at det i første rekke er kvinner fra andre deler av verden som overtar nordiske kvinners omsorgsarbeid (om ikke -ansvar).

Til sist i innledningen får vi et historisk tilbakeblikk på sammenhenger mellom migrasjon og omsorgsarbeid, og her er vi tilbake i privatsfæren igjen, med hushjelper fra landet og rike familier i byen. Dermed kan dagens transnasjonale migranter plasseres inn i en større kontekst der det synliggjøres at de er vår tids ”tjenere”, som riktignok har reist mye lengre enn sine forgjengere, men der hovedlinjene blir de samme. Det påpekes heldigvis her at bildet er langt mer nyansert enn som så, både fordi dagens ”tjenerskap” ofte selv har middelklassebakgrunn i opprinnelseslandet, og fordi de ikke alltid arbeider innenfor familien, men for eksempel som sykepleiere i offentlig sektor. Om det da blir treffende å kalle dem for ”tjenere”, stilles det ikke spørsmålsteget ved.

Av de fire kapitlene som utgjør bokens første del (av Helle Stenum, Mariya Bikova, Catharina Calleman og Tove Ingebjørg Fjell), handler tre om au pairer og deres betydning for likestilling i de nordiske vertsfamiliene, mens den fjerde har et tilsvarende blikk rettet mot vaskehjelper. Hele denne delen handler dermed om hvordan nordiske familiers likestillingsprosjekter avhenger av tilgangen til utenlandsk kvinnelig arbeidskraft, enten i form av en au pair som bor i familien, eller en vaskehjelp som kommer en gang i uken. Vi får interessante innblikk og mange konkrete eksempler på hvordan ”outsourcing” særlig av husarbeid gjør det praktisk og følelsesmessig mulig for likestilte menn

og kvinner å gjennomføre sine prosjekter med familien som ramme. Vi får også et nyttig komparativt blikk på de ulike nordiske landene og deres au pair-reglement.

Den andre delen presenterer først to kapitler som kanskje er de metodisk vanskeligste i boken (et av Hanne Marlene Dahl og Marlene Spanger, et av Lise Widding Isaksen), basert på datainnhenting i transnasjonale sosiale felt. Dette gjør dem også ekstra viktige, fordi slik forskning på grunn av de mange praktiske utfordringene er mangelvare, samtidig som en stadig større del av befolkningen i de nordiske landene lever en eller annen form for transnasjonale liv. Kapitlene tegner bilder av transnasjonalt familieliv og de strukturelle rammene rundt slike liv for to ganske ulike kategorier av migranter, nemlig sexarbeidere og sykepleiere. Dette viser noe av spennet i begrepet "omsorgsarbeid", og er også noe av det som kan gjøre det problematisk å anvende en slik stor og ganske løst definert kategori. Det tredje kapitlet i denne delen (Ellinor Platzer) gir en inngående historisk beskrivelse av det svenske markedet for ulike kategorier omsorgsarbeidere, her uten å inkludere sexarbeidere – hvis man ikke regner "mail-order brides" til denne kategorien. Det vises hvordan svensk kjønnslikestilling gradvis har åpnet opp, og gradvis har endret, et marked for omsorgsarbeidere fra andre land, og hvordan både likestillingen og velferdsstaten paradoksalt nok hviler på en utbytting av utenlandsk arbeidskraft: "The surplus value that care workers create is also a benefit to the welfare state as a whole. When taking care of children and the elderly in institutions, for low wages, the migrants help preserve the welfare system" (s. 168).

Tredje og siste del av denne boken retter oppmerksomheten mot det nasjonale i tre av de nordiske landene: først Finland, så Sverige og til sist Danmark. Det finske bidraget (av Minna Zechner) er avgrenset til omsorg for barn og for eldre som politiske felt, men tar for øvrig inn det meste av det som er mulig: I et tett kapittel presenteres og sorteres svært mye informasjon om Finland. Det er verdifullt og nødvendig, fordi de fleste internasjonale lesere har for liten tilgang til finsk forskning. Dette kapitlet fungerer godt som en kilde til kunnskap om finsk organisering av omsorg, og fire ulike politiske virkemidler belyses grundig og detaljert, spesielt i forhold til internasjonal eller transnasjonal omsorgsaktivitet. Hvilke rom gir den nasjonale finske omsorgspolitikken for slik transnasjonal omsorg? Spørsmålet belyses og besvares kort, men grundig, systematisk og oversiktlig.

Så får vi et nytt, historisk tilbakeblikk på det svenske likestillingsprosjektet og utviklingen av velferdsstaten (av Karin Carlsson). Likevel blir det ikke en

repetisjon i forhold til siste kapittel i del to. Denne gangen er fokus rettet mot én kategori omsorgsarbeidere, nemlig husmorvikaren og hennes senere arvtakere. Dermed illustreres også en forskjell mellom sosiologiens brede historiske penselstrøk og historikerens belysning av større samfunnsendringer slik de kommer fram gjennom detaljrike og inngående beskrivelser av enkeltfenomenet i endring.

Boken avsluttes med et kapittel om ”globale” renholdsarbeidere og husgjelpere i Danmark (av Lise Lotte Hansen). Kapitlet reiser et viktig spørsmål, nemlig hvilken rolle fagforeninger spiller eller ikke spiller i forhold til denne gruppen arbeidstakere i et samfunn der nettopp fagforeninger er sentrale aktører i arbeidslivet for øvrig. Selv om kapitlet omtaler et spekter av stillingskategorier, er søkelyset også her særlig rettet mot au pairer og deres situasjon. Kapitlet viser hvordan danske fagforeninger har arbeidet for å fremme au pairers rettigheter i Danmark gjennom å kreve at au pair-virksomhet defineres som arbeid. At andre lands fagforeninger, blant annet norsk LO, kunne ha noe å lære av dette, er blant annet påpekt av Cecilie Øien (Øien 2009) og av Ragnhild Sollund (Sollund 2009, 2010).

Boken gir altså interessante innblikk i ”global care work” fra flere vinkler, og er, til tross for en del hvite flekker, ikke minst nyttig fordi den sammenligner forhold i de nordiske land. De nordiske landenes sterke offentlige ansvar for omsorgsarbeid er som kjent ganske spesielt, noe som nettopp gjør det viktig å inkludere velferdsstatens offentlige tjenester i analysen. Her mangler vi for øvrig forskning på barnehageansatte, som også er viktige omsorgsarbeidere i det offentlige, og der svært mange kvinner med innvanderbakgrunn er ansatt. Om dette er kvinner som med rette kan kalles ”arbeidsmigranter” er mindre kjent – nettopp fordi slik forskning mangler. Dette er altså ikke en kritikk av boken, men en påpekning av en ubalanse i forskningen generelt.

Jeg er litt usikker på hvilke(t) felt denne boken egentlig dekker. For hva er egentlig omsorgsarbeid? Dette diskuteres ikke i boken, og det diskuteres lite ellers. Kanskje skulle vi ta den diskusjonen. Hvis det er kvinneligheten til utøverne som gjør at sex, husarbeid og sykepleie forstås som ulike former av det samme, nemlig ”omsorg”, så reiser jo det en rekke interessante spørsmål. For eksempel lurer jeg på hva en slik forståelse gjør, i analytisk forstand, med menn som utfører slikt arbeid – og motsatt, hva et blikk rettet mot menn som utfører slikt arbeid kan tilføre forståelsen av omsorgsbegrepet. Det er mye som tyder på at med den økende andelen av innvandet pleiepersonell i eldreomsorgen kommer også en økende andel mannlige pleiere (Seeberg 2007,

2012a, b; Seeberg & Dahle 2005). Det er altså ikke bare ”andre kvinner” som gjør det omsorgsarbeidet norske menn ikke påtar seg, men også ”andre menn”.

Selv om bokens undertittel inneholder ordet ”gender” er det i liten grad et eksplisitt, diskuterende kjønnsperspektiv vi finner i boken. Snarere er det slik at ”gender” (igjen) implisitt er lik ”kvinner”. Dermed blir mennene usynlige, mens det vel nettopp er deres usynlighet på ”omsorgsfeltet” som er en del av problemet.

Referanser

- Seeberg, Marie Louise (2007), *Velferdsstaten møter verden: arbeidsplasser i endring*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Seeberg, Marie Louise (2012a), ”Immigrant care workers and Norwegian gender equality: institutions, identities, intersections”. *European Journal of Women's Studies*, 19:173–185.
- Seeberg, Marie Louise (2012b), ”Intersectionality, complexity, and forms of capital: the case of a Filipino nurse in Norway”. I: Ragnhild Sollund, red., *Transnational Rights, Gender and Migration*: Emerald Group Publishing.
- Seeberg, Marie Louise & Rannveig Dahle (2005), *”Det er kunnskapene mine dere trenger, ikke språket mitt”: etnisitet, kjønn og klasse ved to arbeidsplasser i helse- og omsorgssektoren*. 82-7894-228-5. Oslo: NOVA.
- Sollund, Ragnhild (2009), Migrant au pairs in the Norwegian welfare state: care chains and transnational care, *Journal of Social Criminology*, vol. 1, s. 123–148.
- Sollund, Ragnhild (2010), ”Regarding Au Pairs in the Norwegian Welfare State”. *European Journal of Women's Studies*, 17:143–160.
- Yeates, N. (2005a), ”A global political economy of care”. *Social Policy and Society*, 4:227–234.
- Yeates, N. (2009a), *Globalizing care economies and migrant workers: Explorations in global care chains*. Palgrave Macmillan.
- Yeates, N. (2009b), ”Production for Export: The Role of the State in the Development and Operation of Global Care Chains”. *Population Space and Place*, 15:175–187.
- Yeates, Nicola (2004a), ”A dialogue with ’global care chain’ analysis: nurse migration in the Irish context”. *Feminist Review*, 77:79–95.
- Yeates, Nicola (2004b), ”Global Care Chains – Critical Reflections and Lines

- of Enquiry". *International Feminist Journal of Politics*, 6: 369–391.
- Yeates, Nicola (2005b), Global care chains: a critical introduction, *Global Migration Perspectives*.
Geneva/<http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%2044.pdf>
14.12.2007: Global Commission on International Migration.
- Yeates, Nicola (2007), "Women's Migration, Social Reproduction and Care".
I: Shahra Razavi, red., *The Gendered Impacts of Liberalization: Towards 'Embedded Liberalism'?*, s. 219–43: Routledge.
- Yeates, Nicola (2012), "Global care chains: a state-of-the-art review and future directions in care transnationalization research". *Global Networks*, 12:135–154.
- Øien, Cecilie (2009), *On equal terms? An evaluation of the Norwegian au pair scheme*. [Oslo]: Fafo.